

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2019, tom 55, s. 27–40

<https://doi.org/10.7163/SOW.55.2>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igjz.pan.pl

Funkcje jednostek osadniczych aglomeracji poznańskiej a polityka przestrzenna

Functions of settlement units of the Poznań agglomeration in light of spatial policy

Magdalena Szczepańska¹ Agnieszka Wilkaniec²

¹Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
ul. Krygowskiego 10, 61-680 Poznań

²Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań

szmagda@amu.edu.pl • agnieszka.wilkaniec@up.poznan.pl

Zarys treści: Wraz ze spadkiem znaczenia rolnictwa i rozwojem działalności pozarolniczych na obszarach wiejskich wzrasta zainteresowanie problematyką przekształceń struktury funkcjonalno-przestrzennej wsi. Identyfikacja funkcji wiejskich jednostek osadniczych opiera się przede wszystkim na analizie przekształceń w strukturze zatrudnienia, użytkowania ziemi oraz dostępności infrastrukturalnej. Istotne zmiany zachodzą również w krajobrazie i percepcji tej przestrzeni. Teren wiejski zaczyna przypominać miasto (umieszczenie), również pod względem warunków społeczno-bytowych. Następuje podniesienie poziomu życia (pozytywny skutek), jak i upowszechnienie się miejskiego stylu życia (negatywny skutek). Procesy te są szczególnie intensywne w przypadku wsi zlokalizowanych w strefie podmiejskiej, czego skutkiem jest ich wchłanianie w struktury przestrzenno-funkcjonalne miasta.

Celem badań jest określenie różnic i podobieństw funkcjonalnych jednostek osadniczych aglomeracji poznańskiej na podstawie analizy ustaleń dokumentów planistycznych oraz danych przestrzennych i kartograficznych. Do badań wytypowano dawne wsie – obecnie osiedla samorządowe na terenie Poznania (jednostki pomocnicze) oraz wsie, które położone są przy granicy miasta. Wyeliminowano te, które zostały włączone do miasta jedynie częściowo.

Współczesne przemiany funkcji jednostek osadniczych zachodzą w zróżnicowanym zakresie i stopniu, jednak przemiany przestrzenne mają podobny charakter. Najistotniejsze decyzje przestrzenne, wpływające na strukturę funkcjonalno-przestrzenną jednostek osadniczych, podejmowane są na poziomie gminnym, konieczne jest jednak koordynowanie tych działań również na wyższym poziomie i w różnych skalach planistycznych. Pożądane jest zwłaszcza zintegrowane podejście do zarządzania zasobami przestrzeni i krajobrazu w obrębie silnie powiązanych funkcjonalnie obszarów, jakimi są aglomeracje miejskie.

Słowa kluczowe: umiejscowienie, suburbanizacja, wielofunkcyjność, planowanie przestrzenne, struktura funkcjonalna, aglomeracja poznańska.

Wprowadzenie

Wzrasta zainteresowanie wielowymiarową problematyką przekształceń struktury funkcjonalno-przestrzennej wsi (Heffner 2001; Bański i Stola 2002; Zegar 2008; Wilkin 2008). Przekształcenia jednostek osadniczych wynikają z poszukiwań mieszkańców w zakresie lepszego „lokum” i lepszego otoczenia w rozsądnej cenie (Beim 2009). Popyt na mieszkania na suburbiach rodzi wzrost renty gruntowej, a to zachęca do sprzedaży ziemi z zyskiem (Zbierska i in. 2015). Powoduje to spadek znaczenia rolnictwa i rozwój działalności pozarolniczych w obszarach wiejskich. Tym samym pojawiają się istotne problemy terminologiczno-metodologiczne ze zdefiniowaniem obszaru wiejskiego, wsi jako jednostki osadniczej, strefy podmiejskiej (Bański 2002, 2008; Stanny 2014). Współcześnie identyfikacja wiejskich jednostek osadniczych opiera się przede wszystkim na analizie przemian przestrzennych (Bański 2005) i powiązań funkcjonalnych (Komornicki i Śleszyński 2009) oraz transformacji ekonomiczno-społecznej (Klepacki 2005). Nie bez znaczenia jest także rozpoznanie przekształceń własnościowych (Dzun 2004) i procesów scaleniovych (Dacko 2006) oraz efektów dotacji unijnych (Poczta 2010). Ważnym wątkiem badań jest również dostępność infrastrukturalna (Krakowiak-Bal 2005) oraz związany z tym poziom życia na obszarach wiejskich (Murawska 2012) i jakość środowiska przyrodniczego (Staniak 2009). Istotne zmiany zachodzą również w krajobrazie i percepcji tej przestrzeni (Myga-Piątek 2012; Szczepańska i Wilkaniec 2014). Teren wiejski zaczyna przypominać miasto (umieszczenie), również pod względem warunków społeczno-bytowych. Następuje podniesienie poziomu życia (pozytywny skutek), jak i upowszechnienie się miejskiego stylu życia (negatywny skutek) (Szczepańska i Wilkaniec 2017). Zmienia się funkcja wsi. Procesy te są szczególnie intensywne w przypadku wsi w strefie podmiejskiej, co często wiąże się z ich wchłanianiem w struktury przestrzenno-funkcjonalne miasta.

Celem badania jest określenie różnic i podobieństw funkcjonalnych jednostek osadniczych aglomeracji poznańskiej na podstawie analizy ustaleń dokumentów planistycznych, danych statystycznych, przestrzennych i kartograficznych. Realizując przyjęty cel wyznaczono 7 kategorii funkcji, a następnie określono skalę ich występowania dla 20 jednostek osadniczych w aglomeracji poznańskiej. W badaniu uwzględniono dawne wsie – obecnie osiedla samorządowe na terenie Poznania (jednostki pomocnicze) oraz wsie, które położone są przy granicy miasta w gminach powiatu poznańskiego.

Wielofunkcyjność jednostek osadniczych i rozwój zrównoważony

Wielofunkcyjność wsi jest na ogół definiowana jako proces odchodzenia od dominacji rolnictwa w gospodarce obszarów wiejskich i zastępowania go innymi formami działalności, co stwarza szansę na poprawę atrakcyjności wsi jako miejsca do zamieszkania i pracy (Wilkin 2011). Wśród najważniejszych skutków wielofunkcyjności obszarów wiejskich należy wymienić: dywersyfikację gospodarki wiejskiej, polegającą na zwiększeniu pozarolniczej aktywności gospodarczej i powstaniu alternatywnych źródeł zarobkowania oraz budowanie kapitału ludzkiego. W koncepcjach planistycznych i strategiach rozwoju obszary wiejskie są postrzegane jako przestrzeń zróżnicowana. Zróżnicowanie to dostrzegane jest zwykle w kategoriach funkcjonalnych i poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego (Wójcik 2012). W przypadku obszarów wiejskich istotna jest również spójność funkcjonalna z miastami, zwłaszcza w kontekście kształtowanej wielofunkcyjności (*Strategia...* 2012).

Z zagadnieniem wielofunkcyjności wsi ściśle wiąże się koncepcja zintegrowanego rozwoju wsi, która oparta jest na idei zrównoważonego rozwoju. Koncepcja ta nakazuje pewien umiar w rozwoju obszarów wiejskich tak, aby istniała niezbędna równowaga między środowiskiem przyrodniczym a rozwojem gospodarczym i społecznym. Z jednej strony koncepcja ta stwarza ramy analityczne do badań nad funkcjami i delimitacją obszarów wiejskich, z drugiej zaś wielofunkcyjność obszarów wiejskich jest bardzo ważnym warunkiem wdrożenia rozwoju zrównoważonego (Wilkin 2011; Kołodziejczak 2017). Tendencje zrównoważonego rozwoju uwzględniono w Europejskiej Karcie Rozwoju Obszarów Wiejskich (1996). W dokumencie tym stwierdzono, że człowiek i jego potrzeby stanowią najważniejszy punkt odniesienia na etapie planowania i zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich, a rolnictwo będzie miało wciąż duże znaczenie w określaniu funkcji gospodarczych terenów wiejskich. Obszary wiejskie mogą pełnić swe funkcje zaopatrzeniowe i rekreacyjne pod warunkiem, że zachowają specyficzny charakter i będą posiadały dobrze rozwiniętą infrastrukturę, wspierany będzie rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej oraz nienaruszone zostanie środowisko przyrodnicze i prawidłowo kształtowany będzie krajobraz wiejski. Zachowanie tej równowagi jest szczególnie trudne w strefie podmiejskiej dużych aglomeracji (Falkowski 2009). W wyniku rozwoju społeczno-gospodarczego dominujące funkcje obszarów podmiejskich ulegają zmianie – przeobrażeniu podlega przestrzeń strefy, podstawowe formy rolniczego użytkowania terenu oraz wszystkie elementy jej towarzyszące (Głaz 2006). Ponadto, na skutek presji urbanizacyjnej następuje zmiana funkcji terenów podmiejskich z rolniczej na mieszkaniową. Pojawiają się formy osadnicze niemieszczące się w tradycyjnym pojęciu wsi i miasta, a żywiołowe zmiany w użytkowaniu terenu znajdują odbicie w niepożądanych przeobrażeniach krajobrazu (Poniży 2009). W tym kontekście warunkiem zapewnienia odpowiedniej jakości życia i komfortu zamieszkania wydają się trzy przestrzenie: prywatna, grupowa (np. sąsiedzka) i publiczna. Brak przestrzeni publicznej ogranicza funkcje strefy podmiejskiej tylko do roli sypialni miasta. W efekcie nowi mieszkańcy terenów podmiejskich związani są z instytucjami miejskimi, a obszary podmiejskie stają się monokulturą funkcjonalną (Dylewski 2006). Zaś rozwój przestrzeni miejskiej, szczególnie dużych aglomeracji i metropolii, odbywa się w polskich realiach kosztem ich przyrodniczego i rolniczego otoczenia, doprowadzając do powstania struktur o substandardowych warunkach funkcjonalnych (Czochoński 2007).

Obszar i metoda badań

Celem badań jest określenie różnic i podobieństw funkcjonalnych jednostek osadniczych aglomeracji poznańskiej na podstawie analizy ustaleń (w części tekstowej i graficznej) dokumentów planistycznych odnoszących się zarówno do stanu aktualnego (uwarunkowań), jak i projektowanego (kierunków). W badaniu wykorzystano studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin (ich spis zamieszczono w bibliografii). Realizując przyjęty cel wyznaczono 7 kategorii funkcji, określając ich zakres (tab. 1).

Na etapie selekcji jednostek osadniczych wstępnie przeanalizowano cechy wsi takie jak: lokalizacja (charakter gminy), typ przestrzenny wsi, liczba mieszkańców. Następnie dokonano analizy skomunikowania z miastem oraz realizowanych funkcji, stosując przyjęte kategorie i skalę ich znaczenia/natężenia występowania (brak, marginalne, podstawowe, wiodące), uwzględniając zarówno uwarunkowania, jak i kierunki zagospodarowania

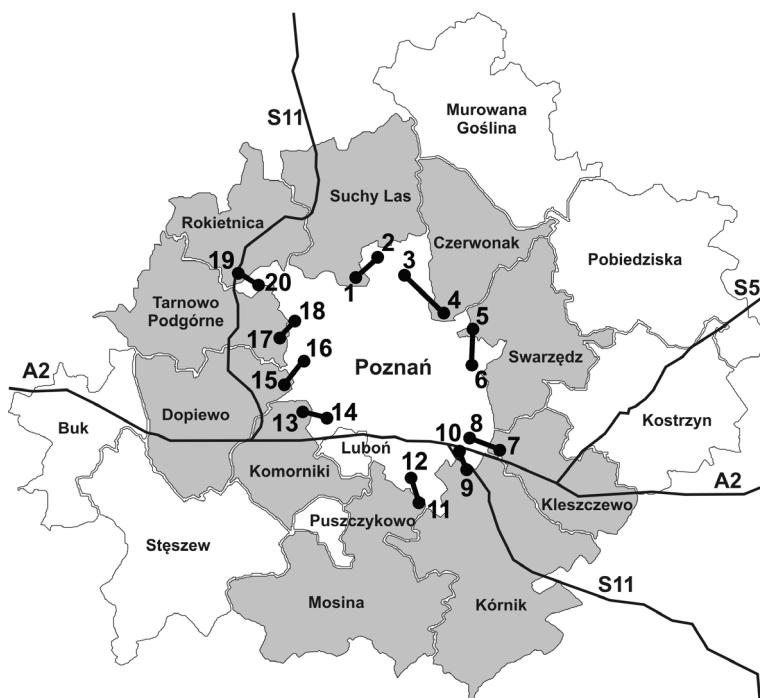
Tabela 1. Funkcje realizowane przez jednostki osadnicze wraz z ich zakresem i symboliką stosowaną w opracowaniach planistycznych

Funkcje jednostek osadniczych	
Mieszkaniowa	<ul style="list-style-type: none"> • zabudowa wielorodzinna (MW) <ul style="list-style-type: none"> – bloki – kamienice • zabudowa jednorodzinna (MN) <ul style="list-style-type: none"> – wolnostojąca – bliźniacza – szeregowa – zagrodowa
Usługowa	<ul style="list-style-type: none"> • usługi handlu (UH) • usługi oświaty (UOs/UOp) • usługi kultury (UK) • usługi rzemiosła (UR) • usługi finansowe (UF) • usługi zdrowia (UZ) • usługi sportu (US) • usługi turystyczne i rekreacyjne (UT) • usługi administracji (UA) • usługi gastronomiczne (UG)
Przemysłowa	<ul style="list-style-type: none"> • tereny aktywizacji gospodarczej (AG) • tereny obiektów produkcyjnych, składów i magazynów (P) • obszary i tereny górnicze (PG)
Rolnicza	<ul style="list-style-type: none"> • grunty orne (R) • sady (S) • łąki trwałe (Ł) • pastwiska trwałe (Ps) • grunty rolne zabudowane (Br) • grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych (Lzr) • grunty pod stawami (Wsr) • rowy (w)
Zieleni i wody	<ul style="list-style-type: none"> • tereny zieleni objęte formami ochrony (ZN) • lasy (ZL) • tereny zieleni urządzonej (ZP) • tereny ogrodów działkowych (ZD) • cmentarze (ZC) • obszary zagrożone powodzią (ZZ) • tereny wód morskich (WM) • tereny wód powierzchniowych śródlądowych (WS)
Komunikacyjna	<ul style="list-style-type: none"> • tereny dróg publicznych (KD) <ul style="list-style-type: none"> – dojazdowych (KDD) – lokalnych (KDL) – zbiorczych (KDZ) • tereny dróg wewnętrznych (KDW) • tereny komunikacji wodnej (KW) • tereny lotnisk (KL)
Infrastruktury	<ul style="list-style-type: none"> • energetyka (E) • gazownictwo (G) • wodociągi (W) • kanalizacja (K) • telekomunikacja (K) • gospodarka odpadami (O) • ciepłownictwo (C) • zbiorniki retencyjne (ZR)

Źródło: opracowanie własne, tak samo pozostałe tabele i ryciny.

przestrzennego. Dostępność lokalizacyjna badanych jednostek została określona czasem przejazdu z centrum miasta (Plac Wolności) do centralnej części jednostki. Czas przejazdu ustalono przy pomocy aplikacji Google Maps przyjmując dostępność czasową (średni czas dojazdu w dniu wolnym i dniu roboczym poza godzinami szczytu komunikacyjnego) dla transportu publicznego i indywidualnego. W opracowaniu podjęto próbę odpowiedzi na pytania: Czy dobre skomunikowane z miastem ma wpływ na rozwój „nowych” funkcji? Czy funkcja rolnicza jest ograniczana, podtrzymywana czy rozwijana we wsiach podmiejskich? Które z funkcji są szczególnie charakterystyczne dla rozwijających się jednostek osadniczych? Jaką rangę mają funkcje ochronne? Jakie różnice występują w przemianach funkcjonalnych jednostek podmiejskich i znajdujących się w granicach miasta?

Badaniami objęto obszar aglomeracji poznańskiej (ryc. 1). Do analiz wytypowano dawne wsie – obecnie osiedla samorządowe na terenie Poznania (jednostki pomocnicze z granicami skorygowanymi według przebiegu z początku XX w., ponieważ współczesne jednostki pomocnicze obejmują często kilka dawnych wsi) oraz wsie, które położone są przy granicy miasta. Wybrano po jednej jednostce z każdej z 10 gmin sąsiadujących z Poznaniem (Suchy Las, Murowana Goślina, Czerwonak, Swarzędz, Kórnik, Kleszczewo,

Ryc. 1. Obszar badań na tle powiatu poznańskiego i miasta Poznań (punktami zaznaczono analizowane jednostki osadnicze na terenie powiatu poznańskiego i dawne wsie w granicach Poznania w układzie pokazującym ich wzajemne sąsiedztwo)

Research area within the district and city of Poznań (analyzed settlement units in the district of Poznań and former villages within the borders of Poznań city were marked with points)

1 – Suchy Las, 2 – Morasko, 3 – Umultowo, 4 – Koziegłowy, 5 – Bogucin, 6 – Antonin, 7 – Tulce, 8 – Sławie, 9 – Jaryski, 10 – Krzesinki, 11 – Daszewice, 12 – Głuszyna, 13 – Plewiska, 14 – Fabianowo, 15 – Skórzewo, 16 – Ławica, 17 – Przeźmierowo, 18 – Krzyżowniki, 19 – Kobylniki, 20 – Wielkie

Mosina, Komorniki, Dopiewo, Rokietnica) z pominięciem gmin miejskich (Luboń i Puszczykowo). Na terenie miasta starano się wybrać te dawne wsie, które sąsiadują z wyłoniłymi jednostkami na terenie powiatu. Wylimitowano te, które zostały włączone do miasta jedynie częściowo. W ten sposób pozyskano następujące pary jednostek osadniczych: Suchy Las (1) – Morasko (2); Koziegłowy (4) – Umultowo (3); Bogucin (5) – Antonin (6); Tulce (7) – Spławie (8); Jaryski (9) – Krzesinki (10); Daszewice (11) – Głuszyna (12); Plewiska (13) – Fabianowo (14); Skórzewo (15) – Ławica (16); Przeźmierowo (17) – Krzyżowniki (18); Kobylniki (19) – Wielkie (20). W sumie przeanalizowano 20 jednostek osadniczych na terenie aglomeracji poznańskiej.

Wyniki – podobieństwa i różnice funkcjonalne jednostek osadniczych aglomeracji poznańskiej na podstawie analizy ustaleń dokumentów planistycznych

Przeprowadzana analiza dostępności czasowej badanych jednostek wykazała duże zróżnicowanie w przypadku transportu publicznego (średnio od 31 do 88 min.) oraz mniejsze w przypadku transportu indywidualnego (średnio od 13 do 25 min.). Warto zaznaczyć, że znaczna część jednostek położonych w mieście charakteryzowała się gorszą dostępnością transportem publicznym niż ich wyznaczone pary zlokalizowane w powiecie.

Szczególnie rozbudowane zapisy dotyczące funkcji mieszkaniowej, zarówno w kontekście uwarunkowań, jak i kierunków zagospodarowania przestrzennego, wykazały takie wsie jak: Przeźmierowo, Kobylniki, Skórzewo i Suchy Las, reprezentujące gminy od północno-zachodniej strony od Poznania, które charakteryzują się dobrym dostępem do miasta (droga S11), mimo słabszej dostępności transportem publicznym (poza Suchym Lasem). W przypadku miejskich jednostek osadniczych były to: Antonin, Krzyżowniki, Ławica, Morasko, Spławie, Umultowo (tab. 2 i 3).

Rozwój usług jest szczególnie akcentowany w postanowieniach określających kierunki zagospodarowania przestrzennego takich jednostek jak: Bogucin, Daszewice, Plewiska, Przeźmierowo oraz Fabianowo i Krzesinki, a więc zwłaszcza tam, gdzie akcentowana jest także funkcja mieszkaniowa.

Znaczenie funkcji rolniczej, silnie podkreślane w ustaleniach dotyczących uwarunkowań zagospodarowania dla licznych jednostek, w przypadku kierunków reprezentowane jest jedynie przez wieś Daszewice i dawną wieś Wielkie. Funkcje mieszkaniowe tych jednostek można określić jako marginalne lub podstawowe, a dostępność czasową transportem publicznym jako gorszą niż w przypadku pozostałych jednostek.

Funkcje związane z działalnością przemysłowo-gospodarczą reprezentują przede wszystkim: Antonin i Fabianowo oraz Bogucin, Jaryski i Plewiska. Są to jednostki, w których zanika funkcja rolnicza, a dostępność za pośrednictwem transportu indywidualnego można uznać za dobrą.

Szczególną uwagę zwraca wiodąca funkcja zieleni realizowana w miejskich jednostkach osadniczych: Antonin, Głuszyna, Krzyżowniki, Ławica, Morasko i Spławie, co może wiązać się z czytelnie ukształtowanym systemem zieleni na terenie miasta. Podobnie, charakterystyczną funkcją dla jednostek miejskich jest funkcja komunikacji występująca w Głuszynie (lotnisko wojskowe), Krzesinkach (autostrada i droga szybkiego ruchu) i Ławicy (lotnisko cywilne).

Warto odnotować, że nieliczne jednostki – Morasko i Koziegłowy – realizują istotne funkcje w zakresie infrastruktury o znaczeniu ponadlokalnym (np. składowisko odpadów, oczyszczalnia ścieków).

W świetle przeprowadzonej analizy ustaleń studiów zagospodarowania przestrzennego dla wytypowanych jednostek osadniczych aglomeracji poznańskiej, można stwierdzić, że w przypadku obecnych wsi funkcjami wiodącymi dla aktualnej sytuacji przestrzennej (uwarunkowania) są mieszkalnictwo i rolnictwo. Do funkcji podstawowych można zaliczyć usługową i przemysłową oraz funkcje związane z obecnością zieleni i wód. Marginalne znaczenie ma funkcja komunikacyjna. Szczególnie niepokojący jest brak zapisów odnoszących się do rozwoju infrastruktury. Co więcej, analiza postanowień odnoszących się do przyszłości badanych jednostek (kierunki) wskazuje na kontynuację braku znaczenia tej funkcji. Na podobnym, niskim poziomie znaczenia pozostaje kwestia zadań w zakresie komunikacji. Ponadto w przyszłości można będzie odnotować wzrost rangi funkcji mieszkaniowej, przy jednoczesnym spadku znaczenia rolnictwa oraz marginalizowaniu funkcji zieleni i wód.

Analiza rangi funkcji w ustaleniach planistycznych dotyczących uwarunkowań wytypowanych do badań dawnych wsi włączonych w struktury administracyjne miasta (obecnie osiedli), podobnie jak w przypadku wcześniej opisywanych wsi, wykazała szczególne (wiodące) znaczenie funkcji mieszkaniowej oraz rolniczej. Warto odnotować podobieństwo polityki przestrzennej (kierunki) w kwestii spadku znaczenia funkcji rolniczej. Również w przypadku jednostek miejskich odnotowano, analogiczną do wiejskich, sytuację braku znaczenia funkcji infrastruktury. Natomiast odmienne – rozwojowe podejście (kierunki) w przypadku polityki przestrzennej tychże jednostek zaobserwowano w kwestii rangi funkcji usługowej oraz zieleni i wód. Na dość stabilnym, wyrównanym poziomie znaczenia pozostaje natomiast funkcja przemysłowa i komunikacyjna (tab. 2, 3, 4).

Tabela 2. Funkcje wybranych jednostek osadniczych – współczesnych wsi – na tle ustaleń planistycznych

Nazwa jednostki osadniczej/ nazwa gminy/typ gminy	Skomunikowanie z miastem			Funkcje													
	Rodzaj powiązania	Dostępność czasowa (minuty)		Uwarunkowania/stan istniejący							Kierunki						
				Kategoria funkcjonalna							Kategoria funkcjonalna						
		Transport publiczny	Transport indywidualny	M	U	P	R	Z	K	I	M	U	P	R	Z	K	I
Bogucin/gmina Swarzędz/ miejsko-wiejska	DK, K, KP	32	16	++	++	++	+	++	++	-	+++	+++	+++	-	+	++	-
Daszewice/gmina Mosina/ miejsko-wiejska	DP, KP	65	24	++	+	-	+++	+++	+	+	++	+	-	+++	+++	+	+
Jaryszki/gmina Kórnik/ miejsko-wiejska	DE, KP	43	20	+	++	++	+++	++	++	-	+	+++	+++	+	++	++	-
Koziegłowy/gmina Czerwonak/wiejska	DW, DP, KM	43	16	++	++	++	+	++	+	++	+++	++	++	-	++	+	++
Plewiska/gmina Komorniki/ wiejska	A, DK, DP, K, KP	26	24	++	++	++	++	+	+	+	+++	+++	+++	+	+	+	+
Przeźmierowo/gmina Tarno- wo Podgórze/wiejska	DK, DW, DP, KP	52	23	+++	+++	+	-	+	+	-	+++	+++	+	-	+	+	-
Kobylniki/gmina Rokietnica/ wiejska	DE, DK, DW, KP	88	25	+++	+	+	+++	+	++	-	+++	+	++	++	+	++	-
Skórzewo/gmina Dopiewo/ wiejska	DK, DP, KP	50	22	+++	++	++	+++	+	+	-	+++	++	++	++	+	+	-
Suchy Las/gmina Suchy Las/ wiejska	DE, DK, DW, KP	40	19	+++	++	++	+	++	+	+	+++	++	++	-	+	++	+
Tulce/gmina Kleszczewo/ wiejska	A, DE, DW, DP,	43	21	+++	+	+	+++	++	++	-	++	++	++	++	++	++	+

A – autostrada, DK – droga krajowa, DW – droga wojewódzka, DP – droga powiatowa, DE – droga ekspresowa, K – kolej, KP – komunikacja podmiejska, M – mieszkalnictwo, U – usługi, P – przemysł, R – rolnictwo, Z – zielen, K – komunikacja, I – inne
 „+++” – funkcje wiodące, „++” – podstawowe, „+” – marginalne, „-” – brak

Tabela 3. Funkcje wybranych jednostek osadniczych – dawnych wsi – na tle ustaleń planistycznych

Nazwa jednostki osadniczej	Skomunikowanie z miastem			Funkcje															
	Rodzaj powiązania	Dostępność czasowa (minuty)		Uwarunkowania/stan istniejący								Kierunki							
				Kategoria funkcjonalna								Kategoria funkcjonalna							
		Transport publiczny	Transport indywidualny	M	U	P	R	Z	K	I	M	U	P	R	Z	K	I		
Antonin	DK, KM	36	13	+++	++	+++	+	+++	++	–	+++	++	+++	–	+++	++	–		
Fabianowo	A, DK, KM	38	18	++	+++	++	+++	+	++	–	++	+++	+++	–	+	++	–		
Głuszyna	DP, KM	54	21	++	+	+	++	+++	+++	–	++	+	+	+	+++	+++	–		
Krzesinki	A, DE, KM	39	17	++	+	+	+++	+	+++	–	+++	+++	+	++	+	+++	–		
Krzyżownicy	DK, KM	84	26	+++	++	+	–	+++	++	+	+++	++	+	–	+++	++	+		
Ławica	DK, KM	37	17	+++	++	–	+	+++	+++	–	+++	++	–	+	+++	+++	–		
Morasko	DP, KM	44	20	+++	+	–	+++	+++	+	++	+++	+	–	++	+++	+	++		
Splawie	A, DP, KM	45	17	+++	+	+	+++	++	++	–	+++	++	+	++	++	++	–		
Umultowo	DP, KM	46	19	+++	++	–	+	++	+	–	+++	++	–	+	++	+	–		
Wielkie	DK	70	23	+	–	–	+++	++	+	–	+	++	–	+++	++	+	+		

A – autostrada, DK – droga krajowa, DW – droga wojewódzka, DP – droga powiatowa, DE – droga ekspresowa, K – kolej, KM – komunikacja miejska, M – mieszkalnictwo, U – usługi, P – przemysł, R – rolnictwo, Z – zieleń, K – komunikacja, I – inne
 „+++” – funkcje wiodące, „++” – podstawowe, „+” – marginalne, „–” – brak

Tabela 4. Kategorie funkcji i ich znaczenie w postanowieniach planistycznych dotyczących uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem dychotomii jednostek osadniczych

Kategoria funkcji	Znaczenie funkcji wg postanowień planistycznych w badanych jednostkach osadniczych (liczba jednostek)															
	Obecne wsie								Dawne wsie na terenie Poznania							
	Uwarunkowania				Kierunki				Uwarunkowania				Kierunki			
	+++	++	+	-	+++	++	+	-	+++	++	+	-	+++	++	+	-
Mieszkaniowa	5	4	1	0	7	2	1	0	6	3	1	0	7	2	1	0
Usługowa	1	6	3	0	4	4	2	0	1	4	4	1	2	6	2	0
Przemysłowa	0	6	3	1	3	5	1	1	1	1	4	4	2	0	4	4
Rolnicza	5	1	3	1	1	3	2	4	5	1	3	1	1	3	3	3
Zieleni i wody	1	5	4	0	1	3	6	0	5	3	2	0	5	3	2	0
Komunikacyjna	0	4	6	0	0	5	5	0	3	4	3	0	3	4	3	0
Infrastruktury	0	1	3	6	0	1	4	5	0	1	1	8	0	1	2	7

„+++” – funkcje wiodące, „++” – podstawowe, „+” – marginalne, „-” – brak

Podsumowanie

Prezentowane wyniki świadczą o występowaniu w zagospodarowaniu przestrzennym trendów niesprzyjających zrównoważonemu rozwojowi analizowanych jednostek. W przypadku wszystkich badanych jednostek kładzie się bardzo silny lub silny nacisk na rozwój funkcji mieszkaniowej, przy jednoczesnym niskim poziomie lub braku znaczenia funkcji towarzyszących takich jak: infrastruktura i komunikacja, a w odniesieniu do terenów powiatu – również usługi i tereny rekreacyjne związane z zielenią. Podobne wyniki badań uzyskali Ł. Mikuła i M. Ewertowski (2012). Zwracają oni uwagę, że jedną z najbardziej wyrazistych cech polityki przestrzennej gmin aglomeracji poznańskiej jest zdecydowanie potrzeb w zakresie terenów zabudowy mieszkaniowej. Przeprowadzone obliczenia wskazują, że pełne zagospodarowanie terenów przeznaczonych w studiach pod zabudowę mieszkaniową nie jest możliwe w perspektywie jednego, a nawet dwóch pokoleń. Ich zadaniem oznacza to, iż gminy skazują się na możliwość dalszej utraty kontroli nad swoim zagospodarowaniem przestrzennym. Żadna inwestycja mieszkaniowa na terenach przeznaczonych na ten cel w studium, nawet jeśli powstaje w całkowitym oderwaniu od obszarów dotychczasowego zainwestowania i sieci infrastruktury, nie może zostać zablokowana interwencyjnym planem miejscowym. Zaobserwowano, że w studiach gminnych dość szeroko rozplanowane są również tereny przeznaczone pod działalność gospodarczą. Tereny działalności gospodarczej mają związek z przebiegiem istniejących, budowanych i planowanych dróg rangi krajowej (w mniejszym stopniu wojewódzkiej), ze szczególnym uwzględnieniem autostrady A2 i dróg ekspresowych S5 i S11, a także z sąsiedztwem tras kolejowych. Jest to zgodne z preferencjami przedsiębiorców, którzy postrzegają lokalizacje z dobrym dostępem transportowym i uzbrojeniem terenu jako atrakcyjne (Budner 2004). Należy spodziewać się, iż ten rodzaj zagospodarowania będzie następował w sposób bardziej zwarty i skoordynowany niż w przypadku funkcji mieszkaniowej. Należy zauważyć, iż funkcje drobnej wytwórczości i drobnych usług są w wielu przypadkach dopuszczone jako towarzyszące wiodącemu przeznaczeniu mieszkaniowemu. Szeroka oferta terenów prze-

znaczonych pod funkcje gospodarcze jest mniejszym zagrożeniem dla zintegrowanego i zrównoważonego gospodarowania przestrzenią niż nadmierne zaplanowanie terenów mieszkaniowych.

Wydaje się, że najistotniejszym problemem jest wynikająca ze studiów docelowa dezintegracja niepowiązanych z klinami zieleni terenów otwartych w najbliższym sąsiedztwie Poznania. Dotyczy to w szczególności pasa przy zachodniej granicy miasta ciągnącego się od gminy Tarnowo Podgórne przez Dopiewo i Komorniki do Lubonia. W przypadku realizacji planów zabudowy mieszkaniowej pierścieni terenów otwartych po zachodniej stronie Poznania zostanie bezpowrotnie utracony, co jest istotnym zagrożeniem dla realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju (Witczak i Macias 2016). Szczególnym problemem jest również zabudowa istniejąca na terenach wyłączonych z zainwestowania w studiach. Istniejące budynki zwykle nie stanowią obiektów bezpośrednio dysharmonizujących przestrzeń, mogą jednak stać się podstawą do wydania decyzji o warunkach zabudowy dla sąsiednich działek. Sytuacja ta może zapoczątkować proces niekontrolowanego zagospodarowania terenów świadomie wyłączonych przez gminę z zainwestowania, zatem w szczególności te obszary powinny być obejmowane planami ochronnymi (Galecka-Drozd i in. 2019; Gant i in. 2011).

W świetle przeprowadzonych badań wyraźne jest również marginalizowanie funkcji rolniczych na terenie aglomeracji poznańskiej, a w szczególności w granicach miasta, co w literaturze przedmiotu uznawane jest za niekorzystną sytuację (Izdebeki i in. 2007; Maruani i Amit-Cohen 2010; Krzyk i Bury 2013). Względy środowiskowe i gospodarcze przemawiają za tym, aby nie dopuszczać do dalszego kurczenia się obszarów rolniczych na terenie aglomeracji poznańskiej. Należy podjąć inicjatywy na rzecz zrjonalizowania gospodarki rolnej, co ma na celu poprawę jakości gleb i wód oraz zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego mieszkańców. Rekomenduje się włączenie wielofunkcyjnego rolnictwa do priorytetów planowania przestrzennego dla całego obszaru aglomeracji poznańskiej oraz monitoring zasobu gruntów, jakimi dysponuje rolnictwo miejskie z uwagi na zmiany sposobów użytkowania ziemi, a także ochronę przed nieuzasadnionymi wyłączeniami gruntów rolnych z produkcji (Szczepańska i in. 2015).

Wchłanianie jednostek wiejskich w struktury administracyjne miasta może być zarówno przyczyną przekształceń funkcjonalnych, jak i ich skutkiem. Współczesne przemiany funkcji jednostek osadniczych zachodzą w zróżnicowanym zakresie i stopniu, jednak przemiany przestrzenne mają podobny charakter. Najistotniejsze decyzje przestrzenne wpływające na strukturę funkcjonalno-przestrzenną jednostek osadniczych podejmowane są na poziomie gminnym, konieczne jest jednak koordynowanie tych działań również na wyższym poziomie i w różnych skalach planistycznych. Pożądane jest zwłaszcza zintegrowane podejście do zarządzania zasobami przestrzeni i krajobrazu w obrębie silnie powiązanych funkcjonalnie obszarów, jakimi są aglomeracje miejskie.

Bibliografia

- Bański J., 2002, *Geografia wsi – nowa dyscyplina badawcza polskiej geografii*, Przegląd Geograficzny, 74, 3, s. 367–379.
- Bański J., 2005, *Przestrzenny wymiar współczesnych procesów na wsi*, Studia Obszarów Wiejskich, 9.

- Bański J.**, 2008, *Strefa podmiejska – już nie miasto, jeszcze nie wieś*, [w:] A. Jezierska-Thole, L. Kozłowski (red.), *Gospodarka przestrzenna w strefie continuum miejsko-wiejskiego w Polsce*, Toruń, s. 29–43.
- Bański J., Stola W.**, 2002, *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich, 3.
- Beim M.**, 2009, *Modelowanie procesu suburbanizacji w aglomeracji poznańskiej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Budner W.**, 2004, *Lokalizacja przedsiębiorstw. Aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Czochanski J.**, 2007, *Dezintegracja przestrzenna w rozwoju obszaru metropolii trójmiejskiej*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 19, s. 195–207.
- Dacko A.**, 2006, *Tworzenie warunków do rozwoju terenów wiejskich poprzez scalanie gruntów – aspekt teoretyczny*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, 2, 2, s. 29–39.
- Dylewski R.**, 2006, *Problemy rozprzestrzeniania się miast w świetle doświadczeń krajów UE i USA*, [w:] S. Kozłowski (red.), *Żywiotowe rozprzestrzenianie się miast. Narastający problem aglomeracji miejskich w Polsce*, KUL, Komitet Człowiek i Środowisko PAN, Białystok–Lublin–Warszawa, s. 27–38.
- Dzun W.**, 2004, *Gospodarstwa rolne w procesie transformacji systemowej (1990–2002)*, Wieś i Rolnictwo, 1, s. 43–64.
- Falkowski J.**, 2009, *Przekształcenia funkcjonalno-przestrzenne obszarów wiejskich w strefach podmiejskich obszarów metropolitalnych Polski*, Studia Obszarów Wiejskich, 18, s. 49–69.
- Gałęcka-Drozda A., Raszeja E., Szczepańska M., Wilkaniec A.**, 2019, *Land Cover Changes in Natura 2000 Areas Located in Suburban Zones: Planning Problems in the Context of Environmental Protection*, Polish Journal of Environmental Studies, 28, 2, s. 1–9.
- Gant R.L., Robinson G.M., Fazal S.**, 2011, *Land-use change in the ‘edgelands’: Policies and pressures in London’s rural–urban fringe*, Land Use Policy, 28, 1, s. 266–279.
- Głaz M.**, 2006, *Przekształcenia agrarne strefy podmiejskiej jako efekt oddziaływania miasta Wrocławia*, [w:] J. Słodczyk, R. Klimek (red.), *Przemiany przestrzeni miast i stref podmiejskich*, Uniwersytet Opolski, Opole, s. 153–166.
- Heffner K.**, 2001, *Transformacja układów osadniczych wsi a wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich*, [w:] A. Rosner, I. Bukraba-Rylska (red.), *Wieś i rolnictwo na przelomie wieków*, IRWiR PAN, Centrum Naukowo-Wdrożeniowe SGGW, Warszawa, s. 109–132.
- Klepacki B.**, 2005, *Tendencje zmian w ekonomicznej i społecznej strukturze wsi*, [w:] J. Wilkin (red.), *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*, Fundusz Współpracy, Warszawa, s. 85–89.
- Kołodziejczak A.**, 2017, *Koncepcja zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi a wiejskie obszary funkcjonalne*, Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, 37, s. 41–49.
- Komornicki T., Śleszyński P.**, 2009, *Typologia obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś*, Studia Obszarów Wiejskich, 16, s. 9–37.
- Krakowiak-Bal A.**, 2005, *Wykorzystanie wybranych miar syntetycznych do budowy miary rozwoju infrastruktury technicznej*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, 3.
- Krzyk P., Bury K.**, 2013, *Zmiany przeznaczenia użytków rolnych Krakowa w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, Problemy Rozwoju Miast, 4, s. 27–40.
- Maruani T., Amit-Cohen I.**, 2010, *Patterns of development and conservation in agricultural lands – The case of the Tel Aviv metropolitan region 1990–2000*, Land Use Policy, 27, 2, s. 671–679.

- Mikuła Ł., Ewertowski M.**, 2012, *Lokalne polityki rozwoju przestrzennego*, [w:] T. Kaczmarek (red.), *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego aglomeracji poznańskiej*, Centrum Badań Metropolitalnych, Poznań.
- Murawska A.**, 2012, *Zmiany w poziomie i jakości życia ludności na obszarach wiejskich w Polsce*, *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 25, 3, s. 169–190.
- Myga-Piątek U.**, 2012, *Krajobrazy kulturowe. Aspekty ewolucyjne i typologiczne*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Pocza W.**, 2010, *Wspólna Polityka Rolna UE po 2013 roku – uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa*, *Więś i Rolnictwo*, 148, 3, s. 38–55.
- Poniży L.**, 2009, *Presja urbanizacyjna i jej wpływ na zmiany przestrzennej struktury użytkowania ziemi na wybranych obszarach podmiejskich Poznania*, *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 22, s. 335–342.
- Staniak M.**, 2009, *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w aspekcie środowiskowym*, *Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie*, 9, s. 187–194.
- Stanny M.**, 2014, *Więś, obszar wiejski, ludność wiejska – o problemach z ich definiowaniem. Wielowymiarowe spojrzenie*, *Więś i Rolnictwo*, 162, 1, s. 1–16.
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012–2020*, 2012, Monitor Polski z dnia 9 listopada 2012, poz. 839, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czerwonak*, Uchwała nr 406/LVII/2010 z dnia 16.09.2010.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dopiewo*, Uchwała Nr XVI.226.16. z dnia 29.02.2016.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kleszczewo*, Uchwała nr XXXIV/254/2013 z dnia 30.10.2013.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Komorniki*, Uchwała nr XXXV/355/2017 z dnia 25.05.2017.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kórnik*, Uchwała nr XXI/375//2017 z dnia 22.02.2017.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mosina*, Uchwała nr LVI/386/10 z dnia 25.02.2010.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Rokietnica*, Uchwała nr XVIII/181/2016 z dnia 29.02.2016.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Suchy Las*, Uchwała nr XXIII/245/16 z dnia 27.10.2016.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Swarzędz*, Uchwała nr X/51/2011 z dnia 29.03.2011.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnowo Podgórne*, Uchwała nr XII/134/2011 z dnia 21.06.2011.
- Szczepańska M., Kołodziejczak A., Kacprzak E.**, 2015, *Urban agriculture of the Poznan Agglomeration*, *Studia Regionalia*, 41, s. 140–156.
- Szczepańska M., Wilkaniec A.**, 2014, *Przekształcenia krajobrazu kulturowego wybranych wsi strefy podmiejskiej Poznania*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 35, 45–60.
- Szczepańska M., Wilkaniec A.**, 2017, *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego a kształtowanie ładu przestrzennego w obszarach wiejskich – studium przypadku*, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 28, s. 83–103.

- Wilkin J.**, 2008, *Obszary wiejskie w warunkach dynamizacji zmian strukturalnych*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, <http://www.polskawschodnia.2007–2013.gov.pl/organizacja/funduszyeuropejskich/documents/ekspertyzy%20do%20strategii%20pw/wilkin.pdf> (04.09.2019).
- Wilkin J.**, 2011, Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa a rozwój zrównoważony, *Więś i Rolnictwo*, 153, 4, s. 27–39.
- Witczak Ł., Macias A.**, 2016, *Wpływ człowieka na tereny biologicznie czynne w mieście na przykładzie klinów zieleni w Poznaniu*, *Badania Fizjograficzne, Seria A*, 67, s. 271–288.
- Wójcik M.**, 2012, *Geografia wsi w Polsce. Studium zmiany podstaw teoretyczno-metodologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Zbierska A., Zydrón A., Szczepański P.**, 2015, *Analiza porównawcza wskaźników ładu przestrzennego na poziomie gminy*, *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 40, 2, Problemy współczesnej ekonomii, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, s. 189–200.
- Zegar J.S.**, 2008, *Refleksje nad ewolucją wsi*, *Więś i Rolnictwo*, 140, 3, s. 38–39.

Summary

Declining importance of agriculture has been accompanied by development of non-agricultural activities in rural areas. Concurrently, there has been an increasing interest in the issues of transforming functional and spatial structure of the village. Functions of rural settlement units are primarily identified based upon analysis of changing tendencies concerning employment structure, land use and infrastructure accessibility. Significant changes have also occurred in the landscape and perception of post-agricultural space. The rural area begins to resemble a city (hub), also in terms of social and living conditions. There is a rise in the standard of living (positive effect) and a widespread of urban style of being (a negative effect). These processes are particularly intense in the villages of the suburban area, as they are being absorbed into the spatial and functional structures of the city.

The aim of the research is to determine the functional and spatial differences and similarities among settlement units of the Poznań agglomeration based on the analysis of planning documents as well as spatial and cartographic data. Old villages were selected for the research – currently, self-government housing estates in Poznań (auxiliary units) and villages that are adjacent to the city border.

Contemporary changes in the functions of settlement units have been identified in a diverse range and extent. However, in general spatial changes exhibit numerous similarities. The most important spatial decisions affecting the functional and spatial structure of settlement units are undertaken at the commune level. It is however necessary to coordinate these activities also at a higher level and at various scales of planning. In particular, there is a need for an integrated approach to the management of spatial and landscape resources within strongly connected areas such as urban agglomerations.

Keywords: urbanization, suburbanization, multifunctionality, spatial planning, functional structure, Poznań agglomeration.